

Pajka, Stanisław

Stacja Naukowa w Ostrołęce

Rocznik Mazowiecki 20, 183-191

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław Pajka

Stacja Naukowa w Ostrołęce

Zanim przejdę do bardziej szczegółowego opisu działalności Stacji Naukowej Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych 1973–1989, poczynię kilka uwag wstępnych.

Kurpiowszczyzna – zwłaszcza jej północna część, czyli Puszcza Zielona – już od dawna wzbudzała duże zainteresowanie wielu badaczy. Można tu przytoczyć takie nazwiska, jak np.: Jędrzej Świącicki¹, Łukasz Kościeszka-Załuski², Hipolit Gawarecki³, Łukasz Gołębiowski⁴, Aleksander Połujański⁵, Wincenty Pol⁶, Oskar Kolberg⁷, Zygmunt Gloger⁸. Do listy tej należy jeszcze dopisać Ludwika Krzywickiego⁹, Karola Potkańskiego¹⁰, Adama Zakrzewskiego¹¹. Mimo długiego odkrywania historii Kurpiów, trwającego od XVII w., społeczny ruch naukowy – jako świadoma działalność – pojawił się dopiero po I wojnie światowej. Nasuwa się pytanie, dlaczego na tym obszarze Polski o tak wyrazistej odrębności historyczno-kulturowej z trudem rodził się samoistny ruch naukowy? Nie sposób w tym miejscu wnikać w szczegółowy opis.

Z pewnością jedną z ważnych przyczyn był fakt, że przez długi okres Kurpiowszczyzna, zwłaszcza Puszcza Zielona, nie zdołała wykształcić własnej, ro-

¹ J. Świącicki, *Topographia sive Mazoviae descriptio... Najdawniejszy przekład opisu Mazowsza Jędrzeja Świącickiego*, w: *Pisma historyczne*, t. I, Kraków 1901.

² J. Baranowski, *Najstarszy opis Puszczy Kurpiowskiej*, „Ziemia” 1911, t. II (przetłumaczone z łaciny sprawozdanie ks. Ł. Kościeszki-Załuskiego z misji odbytej na Kurpie w 1650 r.).

³ W.H. Gawarecki, *Wiadomości o Puszczy Myszynieckiej i jej mieszkańcach*, „Pamiętnik Historyczny Płocki”, t. II, Warszawa 1830.

⁴ Ł. Gołębiowski, *Kurpie*, w: idem, *Lud polski, jego zwyczaje, zabobony*, Warszawa 1830.

⁵ A. Połujański, *Wędrowki po guberni augustowskiej w celu naukowym odbyte*, Warszawa 1859.

⁶ W. Pol, *Puszcza Mazowska*, w: idem, *Dzieła wierszem i prozą*, t. IV, Lwów 1876.

⁷ O. Kolberg, *Mazowsze. Obraz etnograficzny*, t. IV: *Mazowsze Stare, Mazury, Kurpie*, Kraków 1888.

⁸ Z. Gloger, *Dawna Ziemia Łomżyńska*, „Biblioteka Warszawska”, t. II, 1876.

⁹ L. Krzywicki, *Kurpie*, w: tenże, *Artykuły i rozprawy*, Warszawa 1962.

¹⁰ K. Potkański, *Puszcza Kurpiowska*, w: idem, *Pisma pośmiertne*, t. I, Kraków 1922.

¹¹ A. Zakrzewski, *Z Puszczy Zielonej. Materiały do etnografii polskiej*, Wisła 1887, t. I, II.

dzimej inteligencji. Do wybuchu II wojny światowej niewielu rodaków z terenu Puszczy Zielonej osiągnęło szeroko rozumiany status inteligenta, na przykład nauczyciela, księdza, lekarza czy inżyniera. Znamienna pod tym względem może być lektura słownika *Wpisani w historię*¹². Zamieszczono w nim biografie ponad 400 osób pochodzących z Kurpiowszczyzny i terenów ościennych. Wśród nich znajdujemy ludzi różnych profesji: życia naukowego, społecznego, artystycznego itp. Jest rzeczą ciekawą, że wśród tej licznej grupy wpisanych w historię regionu dosłownie na palcach jednej ręki można policzyć tych, którzy wywodzili się z obszaru kurpiowskiej Puszczy Zielonej. Lektura wspomnianego wydawnictwa dowodzi, że Kurpie Zielone przez długi czas, nawet jeszcze w okresie międzywojennym, nie miały rodzimej inteligencji. W tym miejscu godzi się wspomnieć, że inne regiony w Polsce – jak Podhale, Śląsk, Kaszuby – już w drugiej połowie XIX w. dysponowały skromną, ale własną grupą ludzi wykształconych, niejednokrotnie wpisanych na trwałe w kulturę ogólnopolską, jak np.: Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Władysław Orkan, Florian Ceynowa, Stanisław Pigoń.

Jeśli chodzi o Kurpiowszczyznę, to nie ulega wątpliwości, że społeczny ruch naukowy rozpoczął się od wielopłaszczyznowej działalności Adama Chętnika. Ze względu na ogrom jego dokonań powszechnie znanych wystarczy wspomnieć, że opublikował setki artykułów i 50 książek dotyczących różnych aspektów interesującego nas regionu. Skupiał w sobie nie tylko talenty badawczo-pisarskie, ale także organizacyjne. Między innymi w okresie międzywojennym w rodzinnym Nowogrodzie założył Muzeum Kurpiowskie (1927 r.), a w kilka lat potem – Stację Badań Naukowych Dorzecza Środkowej Narwi (1933 r.) pod patronatem Naukowego Towarzystwa Płockiego. Te właśnie unikalne placówki w regionie, a nawet i w skali kraju zapoczątkowały rozwój społecznego ruchu naukowego na Kurpiowszczyźnie. Mały Nowogród dzięki niespożytej energii Adama Chętnika stał się ważnym ośrodkiem życia umysłowo-intelektualnego. Tu odbywały się konferencje naukowe, wykluwały pomysły badawcze, zgromadzono poważny zbiór regionalistów.

Mimo wielkich dokonań nie udało się Adamowi Chętnikowi ukształtować – w jakiejś instytucjonalnej formie na szerszą skalę – ruchu naukowego na Kurpiowszczyźnie. I trudno się temu dziwić. Nie znalazł wsparcia w rodzinnym regionie, gdyż panowały tutaj bieda i zacofanie. Brakowało – o czym wspominałem – rodzimej inteligencji. Natomiast napływowi inteligencji, najczęściej z Galicji, niezakorzenieni na Kurpiowszczyźnie, nie przejawiali głębszych zainteresowań jej historią czy kulturą.

Mówiąc o okresie międzywojennym warto wspomnieć, że choć brakowało jakiejś formuły społecznego ruchu naukowego, ogarniającego całą Kurpiowszczyznę, jednakże prowadzone były wówczas na tym terenie interesujące prace badawcze. Można tu wymienić takie nazwiska, jak: ks. Władysław Skierkowski¹³,

¹² E. Zielińska, *Wpisani w historię. Słownik biograficzny województwa ostrołęckiego*, Ostrołęka 1990.

¹³ W. Skierkowski, autor m.in. trzypięciotomowej pracy *Puszcza Kurpiowska w pieśni* (t. III, red. H. Gadomski, Ostrołęka 2003).

Henryk Friedrich¹⁴, Franciszek Piaścik¹⁵ czy Zofia Niedziałkowska¹⁶. Cokolwiek by nie powiedzieć, to za ojca chrzestnego społecznego ruchu naukowego na Kurpiowszczyźnie i pierwszego budziela tożsamości regionalnej należy uznać Adama Chętnika. I obecnie jego prace w dużym stopniu inspirują ruch naukowy na Kurpiach.

W niniejszym opisie należy też wspomnieć o okresie po II wojnie światowej. Jak wiadomo, były to czasy – zwłaszcza pierwsze lata PRL – niesprzyjające, a wręcz tłumiące budzenie tożsamości regionalnej, tym bardziej społecznego ruchu naukowego. Jednakże i wtedy – w tym mrocznym okresie historii naszego kraju – nastąpił zdecydowany awans oświatowy Kurpiowszczyzny, czego ewidentnym dowodem było „dorobienie się” własnej, rodzimej inteligencji, najczęściej pochodzącej z nizin społecznych. Z pewnością ten fakt przyspieszał dojrzewanie do refleksji i zadumy nad historią i kulturą rodzinnego regionu. Temu procesowi nobilitacji oświatowo-cywilizacyjnej Kurpiowszczyzny przyszyły w sukurs i inne działania. Między innymi w latach pięćdziesiątych Kurpie Zielone stały się terenem ożywionych badań etnograficznych, w wyniku których powstało trzypięciotomowe dzieło *Puszcza Zielona* pod redakcją Anny Kutrzeby-Pojnarowej. Temu procesowi odradzania się tożsamości regionalnej sprzyjały też w dużym stopniu przemiany popaździernikowe 1956 r. Wtedy właśnie nastąpił wyraźny rozwój ruchu regionalnego w Polsce. Również i na Kurpiowszczyźnie zaczęły powstawać stowarzyszenia regionalne, na przykład w Ostrołęce, Ostrowi Mazowieckiej, Przasnyszu.

Proces budzenia się tożsamości regionalnej i działania z tym związane wymagały utworzenia placówki o charakterze naukowym. Brakowało jej i to przez kilka lat, aczkolwiek na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych podejmowano próby utworzenia w Ostrołęce takiej placówki. Na przykład ówczesne Towarzystwo Miłośników Ziemi Ostrołęckiej czyniło takie kroki, jednakże te poczynania niestety nie przyniosły rezultatu. Jest rzeczą ciekawą, że w ościennych regionach już w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych funkcjonowały społeczne struktury ruchu naukowego. I tak, Ciechanowskie Towarzystwo Naukowe powstało w 1974 r., a Łomżyńskie w 1975 r. Tymczasem w Ostrołęce musiało – można by się zastanawiać, dlaczego? – upłynąć jeszcze sporo lat, zanim powstała analogiczna wspólnota naukowa. Ze względu na ograniczoną objętość niniejszego szkicu, kwestię tę pominię.

Od kiedy więc można mówić o istnieniu instytucjonalnego społecznego ruchu naukowego? Z pewnością ważnym momentem, a może nawet przełomem, było powstanie Stacji Naukowej w Ostrołęce. Placówkę tę uruchomiono w kwietniu 1973 r. Kierował nią początkowo Bernard Kielak – późniejszy organizator i długoletni dyrektor Muzeum Okręgowego w Ostrołęce i jednocześnie autor licznych publikacji o tematyce regionalnej¹⁷. W początkowym okresie, oprócz poczyznań

¹⁴ H. Friedrich, *Gwara kurpiowska. Fonetyka*, Warszawa 1955.

¹⁵ F. Piaścik, *Osadnictwo Puszczy Kurpiowskiej*, Warszawa 1939.

¹⁶ Z. Niedziałkowska w latach międzywojennych przygotowała do druku maszynopis monografii pt. *Z dziejów Ostrołęki*.

¹⁷ B. Kielak, *Artyści ludowi województwa ostrołęckiego*, cz. 1, Ostrołęka 1984; cz. 2, Ostrołęka 1993.

organizacyjnych, podjęto działania na rzecz gromadzenia dokumentacji niezbędnej do pracy naukowo-badawczej. Przystąpiono między innymi do stworzenia biblioteki regionalnej. Założono kartotekę twórców ludowych. Podjęto też wstępne przygotowanie podobnej kartoteki w odniesieniu do działaczy społecznych i kulturalnych, pochodzących z Kurpiowszczyzny.

Początkowo praca Stacji Naukowej była utrudniona głównie z powodu braku własnego lokalu oraz niezbędnego wsparcia finansowego. Nowo powstała placówka naukowa – pierwsza tego typu w regionie – nie znajdowała dostatecznego zrozumienia i poparcia ówczesnych władz na szczeblu miasta i powiatu. Te wszystkie okoliczności sprawiły, że w 1975 r. wręcz została zawieszona jej działalność. Po rocznej przerwie – na mocy porozumienia Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych im. Stanisława Herbsta w Warszawie z władzami nowo powstałego województwa ostrołęckiego – wznowiono działalność Stacji Naukowej. Uroczysta inauguracja odbyła się 15 maja 1976 r. Uczestniczyli w niej m.in. prof. dr hab. Jerzy Łukasiewicz – rektor Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku i prof. dr hab. Anna Kutrzeba-Pojnarowa z Katedry Etnografii Uniwersytetu Warszawskiego oraz liczni przedstawiciele ówczesnych władz województwa ostrołęckiego. Kierownictwo reaktywowanej placówki objął – w wymiarze połowy etatu – Henryk Maćkowiak, długoletni nauczyciel historii z Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 w Ostrołęce. Funkcję tę pełnił do 1979 r. W tym czasie Stacja Naukowa podjęła wiele znaczących inicjatyw. Można tu wymienić m.in. prowadzenie seminarium doktorskiego z ekonomii, rozpoczęcie badań archeologicznych starego grodziska (tzw. „starego miasta” w Ostrołęce), zainspirowanie przygotowania monografii o województwie ostrołęckim¹⁸, zorganizowanie dla młodzieży ostrołęckich szkół – wspólnie z Zarządem Wojewódzkim TWP – studium wiedzy o regionie. Poza tym na terenie Kurpiowskiej Puszczy Zielonej odbyły się dwa obozy naukowe, złożone z uczniów szkół średnich. Godzi się też wspomnieć, że ówczesny kierownik Stacji Naukowej, Henryk Maćkowiak, po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych w dziedzinie historii, opublikował szereg interesujących prac z zakresu historii oświaty i szkolnictwa na Kurpiowszczyźnie¹⁹. Obecnie jest jednym z najbardziej kompetentnych znawców tej problematyki.

Od 1 marca 1979 r. – po odejściu dr. Henryka Maćkowiaka – stanowisko kierownika Stacji Naukowej objął dr Stanisław Pajka, funkcję tę pełnił nieprzerwanie przez 10 lat (do 31 sierpnia 1989 r.). W tym czasie Stacja uzyskała lepsze warunki pracy – przyznano etat w pełnym wymiarze godzin oraz pokaźniejsze środki finansowe na jej potrzeby. Dużej pomocy organizacyjnej udzielił ówczesny sekretarz naukowy Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych, dr Zbigniew Pustuła, oraz władze miejscowe, a szczególnie mgr Leopold Szwedowski, ówczesny kierownik pracy ideowo-wychowawczej Komitetu Wojewódzkiego, i mgr Jadwiga Nowicka, dyrektor Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego.

Placówka swoim zasięgiem działalności obejmowała cały teren byłego województwa ostrołęckiego. Prowadziła wielopłaszczyznową działalność dydaktycz-

¹⁸ *Dzieje ziem województwa ostrołęckiego*, red. K. Braun, Warszawa 1984.

¹⁹ H. Maćkowiak, *Szkolnictwo na Kurpiach 1905–1939*, Ostrołęka 1984.

no-oświatową, badawczą, wydawniczą oraz wiele przedsięwzięć na rzecz inspirowania ruchu umysłowo-intelektualnego w regionie.

Działalność dydaktyczno-oświatowa

Prowadzono dwa seminaria doktorskie z ekonomii – promotor prof. dr hab. I. Fierla, oraz z historii – promotor doc. dr hab. Andrzej Skrzypek. SeminaRIA zaowocowały trzema doktoratami²⁰. Z inspiracji Stacji Naukowej odbywały się liczne sesje popularnonaukowe (przynajmniej jedna w roku), m.in.:

- 30 X 1979 – „35 lat władzy ludowej na ziemiach województwa ostrołęckiego”;
- 7 XII 1979 – „Rozwój społeczno-gospodarczy województwa ostrołęckiego w latach 1944–1979”;
- 7 X 1980 – „75 lat władzy ludowej na Ziemi Ostrołęckiej”;
- 26 V 1981 – „150 rocznica bitwy pod Ostrołęką”;
- 10 II 1983 – „120 rocznica powstania styczniowego na ziemiach województwa ostrołęckiego”;
- 23-24 IX 1983 – „Brok i Puszcza Biała”;
- 4 III 1985 – „65 rocznica urodzin i 40-lecie pracy twórczej Henryka Syska”.

W sesjach uczestniczyli wybitni uczeni, najczęściej znani historycy jak np.: M. Wojciechowski, E. Duraczyński, I. Fierla, T. Jędruszczak, I. Ratajczyk, A. Kutrzeba-Pojnarowa, H. Samsonowicz, S. Berezowski, B. Falińska, W. Majewski, A. Dobroński, B. Gołębiowski.

Dzięki Stacji Naukowej w wielu szkołach średnich (m.in. w: Ostrołęce, Przasnyszu, Makowie Mazowieckim, Wyszkanie, Różanie) były organizowane cykliczne spotkania dotyczące historii i teraźniejszości Kurpiowszczyzny. Do tego typu kontaktów włączono liczne grono miejscowych badaczy i miłośników regionu oraz wielu nauczycieli historii. Nawiązano też współpracę z miejscowym środowiskiem literackim, tj. Grupą Literacką „Narew”, przekształconą później w Klub Literacki. Istotnym elementem aktywizacji życia kulturalno-umysłowego w regionie było również nawiązanie kontaktów z wybitnymi ludźmi pochodzącymi z Kurpiowszczyzny, np. z pisarzami, historykami, działaczami politycznymi itp. Dzięki tym kontaktom udało się skupić wokół działalności Stacji Naukowej ludzi tej miary, co Henryk Syska, Zofia Niedziałkowska, Barbara Falińska, Leszek Bakula, Adam Dobroński, Kazimierz Sopuch. Wymienieni krajanie, nie mówiąc już o innych, wnieśli bardzo wiele w rozwój społecznego ruchu naukowego na Kurpiowszczyźnie. Uczestniczyli w konferencjach naukowych, służyli radą przy opracowywaniu planów badawczych Stacji Naukowej, odbywali spotkania w szkołach. Z pewnością związanie liczego grona znanych krajan ze wspomnianą placówką naukową stanowiło jedną z ważniejszych inspiracji rozwoju życia umysłowego na Kurpiowszczyźnie. Godzi się też wspomnieć, że Stacja Naukowa zapoczątkowała bliższe kontakty z liczną grupą znanych historyków, socjologów, etnografów, że wymienię tylko prof. Henryka Samsonowicza, prof. Benona Dymka, doc. Józefa

²⁰ S. Szlązak, S. Jezierski i J. Gołota.

Kazimierskiego, prof. Mikołaja Kozakiewicza, doc. dr hab. Wiesława Majewskiego, prof. Bronisława Gołębiowskiego, prof. Annę Kutrzebę-Pojnarową, doc. dr Jacka Olędzkiego czy prof. Wandę Paprocką.

Stacja Naukowa skupiła wokół siebie liczne grono pasjonatów historii regionalnej. Na tym polu szczególnie dużą aktywnością wyróżnili się:

– Włodzimierz Rykowski (zm. w 1988 r.), wieloletni prezes Towarzystwa Ziemi Przasnyskiej i jednocześnie członek Krajowej Rady Towarzystw Regionalnych. Zgromadził cenne materiały do monografii miasta Przasnysza.

– Aleksander Długolecki, długoletni nauczyciel w Przasnyszu i działacz oświatowy. Opracował obszerną monografię martyrologii ludności z powiatu przasnyskiego w okresie okupacji niemieckiej oraz wiele innych publikacji o tematyce regionalnej.

– Tadeusz Kruszewski (zm. w 1989 r.), wieloletni burmistrz Ostrołęki, żołnierz AK. Opracował w maszynopisie monografię 5. pułku ułanów zasławskich, historię działalności okręgu ostrołęckiego AK „Sęp” oraz wiele innych prac przyczynkarskich, związanych z dziejami Ostrołęki i Kurpiowszczyzny.

– Julian Sadowski (zm. w 2004 r.), długoletni członek Towarzystwa Przyjaciół Ostrołęki, kolekcjoner rozmaitych materiałów dotyczących Ostrołęki. Opracował m.in.: *Vademecum Ostrołęki (1370–1980)* wraz z fotografiami i mapkami, *Zarys kościoła pobernardyńskiego. Historia ratusza ostrołęckiego*.

– Henryk Ciszewski, działacz PTTK, zbieracz legend, pieśni, pamiątek ludowych, monet. Autor pracy *Ostrołęka i okolice* (maszynopis).

– Dionizy Nocko (zm. w 1985 r.), długoletni działacz Towarzystwa Przyjaciół Ostrołęki. Opracował biografię dowódcy polskiej Marynarki Wojennej, kontradmirała Włodzimierza Steyera (praca w maszynopisie). Zgromadził pokaźny zbiór fotografii dotyczących historii Kurpiowszczyzny.

Ze Stacją Naukową współpracowało jeszcze wielu innych miłośników historii regionalnej, m.in.:

- Stanisław Ceberek, znany działacz ludowy Kurpiowszczyzny;
- Kazimierz Karaszewski, długoletni działacz Oddziału Kurpiowskiego PTTK;
- Władysław Kocot, były nauczyciel z Drażdżewa;
- Stanisław Sieruta, wybitny artysta ludowy Kurpiowszczyzny;
- Sylwester Szklarski, były nauczyciel z Jackowa Górnego.

Należy też wspomnieć, że wielu znanych dziś badaczy historii Kurpiowszczyzny – na przykład Jerzy Dziewirski, Henryk Gadomski, Jerzy Kijowski, Bernard Kielak, Henryk Maćkowiak, Czesław Parzych, Elżbieta Zielińska – od dawna było związanych ze Stacją Naukową i wyrastało w atmosferze jej działalności. Szczególnie duży dorobek do badań regionalnych wniósł dr Mieczysław Bartniczak, autor wielu książek, rozpraw, studiów dotyczących najnowszych dziejów ziemi ostrowskiej.

Stacja Naukowa dysponowała własnym pokaźnym księgozbiorem, liczącym ponad 1000 prac z różnych dziedzin, a szczególnie dotyczących regionu. Z tych materiałów korzystało wielu czytelników, wśród nich często bywali nauczyciele piszący prace magisterskie. Dużą również pomocą dla poszukujących iektur regionalnych była czytelnia naukowa Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Ostrołęce. W jej księgozbiornie (na początku lat osiemdziesiątych) znajdowało się 3500

prac, w tym unikalne wydawnictwa jak np. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, *Dzieła wszystkie* Oskara Kolberga, obszerny zbiór książek dotyczących Mazowsza i wiele encyklopedii.

Stacja Naukowa w miarę swoich możliwości prowadziła różne prace badawcze. Największy dorobek w tym zakresie przypada na opracowania historyczne, dotyczące zarówno dawnych, jak również najnowszych dziejów Kurpiowszczyzny. Wprawdzie w zdecydowanej większości miały one charakter przyczynkarski, to jednak poważnie poszerzały wiedzę o regionie. Przeprowadzono też liczne badania socjologiczne, związane z takimi zagadnieniami, jak: czas wolny mieszkańców Ostrołęki, orientacja maturzystów w dziejach ojczystych, postawy młodzieży szkolnej wobec regionu kurpiowskiego. Przez trzy lata były kontynuowane badania archeologiczne w średniowiecznym grodzisku w Ostrołęce, którymi kierował mgr Marian Majka, archeolog z Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych.

Działalność wydawnicza

Ważny obszar aktywności prezentowanej tu placówki naukowej stanowiła też działalność wydawnicza. W czasie 10 lat istnienia Stacja Naukowa wydała – niekiedy przy współpracy innych instytucji – 46 publikacji dotyczących Kurpiowszczyzny, najczęściej z historii, etnografii, dziejów oświaty i szkolnictwa. Aczkolwiek były to z konieczności często wydawnictwa o charakterze broszurowym, jednakże znacznie wzbogaciły one piśmiennictwo regionalne. Przeciętnie co roku ukazywało się drukiem 4–5 opracowań. W tym miejscu należy podkreślić, że autorzy publikacji nie otrzymywali żadnej, choćby nawet skromnej rekompensaty finansowej za swoje prace. Biorąc pod uwagę trudne warunki, szczególnie brak środków finansowych, wydaje się, że na polu wydawniczym ostrołęcka Stacja Naukowa może pochlubić się sporym dorobkiem.

Nie sposób tu omówić i scharakteryzować poszczególne publikacje. Przytoczymy więc tylko kilkanaście tytułów, tych – naszym zdaniem – najbardziej znaczących:

- B. Kielak, *Sztuka ludowa Puszczy Zielonej i Puszczy Białej* (1981);
- H. Gadowski, *Kurpiowskie zespoły folklorystyczne* (1982);
- A. Markowski, *O barciach i bartnikach z zagajnicy ostrołęckiej*, (1982);
- Z. Niedziałkowska, *Zarys historyczny dziejów miasta Ostrołęki*, (1983);
- S. Pajka, *Maturzyści o regionie. Studium socjologiczne* (1983);
- J. Kijowski, *Obraz gospodarczy powiatu ostrołęckiego w okresie międzywojennym* (1983);
- T. Kupiszewska, *Grupa Poetycka „Narew”* (1984);
- W. Woźniak, *Mit wolnego Kurpia w literaturze* (1984);
- *150 rocznica bitwy pod Ostrołęką*, praca zbiorowa pod red. W. Majewskiego (1984);
- *Dzieje ziem województwa ostrołęckiego*, praca zbiorowa pod red. K. Brauna (1984);
- S. Pajka, *Koleinami życia i twórczości Henryka Syski* (1985);
- H. Maćkowiak, *Szkolnictwo ostrołęckie w 40-leciu PRL na tle stanu przedwojennego* (1985);
- H. Gadowski, *Bolesław Olbryś – lutnik kurpiowski* (1985);

- M. Bednarczyk, *30 lat Kurpiowskiego Oddziału PTTK w Ostrołęce 1953–1983* (1987);
- O. Puciata, B. Kielak, *Zabytki architektury województwa ostrołęckiego* (1987);
- A. Dobroński, *Ostrów Mazowiecka w okresie międzywojennym 1918–1939* (1988);
- S. Pajka: *Nauczyciele województwa ostrołęckiego w latach wojny i okupacji 1939–1945* (1989).

O innych dokonaniach

Stacja Naukowa – jako jedyna tego typu placówka w regionie – współpracowała z wieloma instytucjami kulturalnymi i organizacjami pokrewnymi, m.in. z: Wojewódzką Biblioteką Publiczną, Muzeum Okręgowym, Biurem Badań i Dokumentacji Zabytków, Kuratorium Oświaty i Wychowania. Na szczególną uwagę zasługuje podkreślenie współpracy z towarzystwami regionalnymi. Co najmniej raz w roku odbywały się jednodniowe seminaria, na których omawiano kierunki badań regionalnych, sposoby aktywizacji społecznego ruchu naukowego. Specjalną wagę przywiązywano do współpracy z nauczycielami jako grupą inteligencji szczególnie predysponowanej do podejmowania prac na polu regionalnym. Pod tym kątem, wspólnie z Kuratorium Oświaty i Wychowania, organizowano kilkudniowe seminaria wakacyjne, w których uczestniczyło zwykle 40-50 nauczycieli zainteresowanych problematyką regionalną.

Prowadzone były też inne działania na rzecz aktywizacji ruchu badawczego w regionie. Między innymi od 1983 r. Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego przyznawał corocznie specjalne nagrody za najlepsze prace magisterskie, doktorskie i habilitacyjne o tematyce dotyczącej regionu. Czyniono również starania, aby nagrodzone prace były wydawane drukiem. Należy także wspomnieć, że nawiązano kontakty z ościennymi uczelniami (zwłaszcza w Warszawie, Białymstoku, Olsztynie) na rzecz podejmowania przez studentów – zwłaszcza pochodzących z Kurpiowszczyzny – prac magisterskich o tematyce regionalnej. Godzi się też nadmienić, że w Stacji Naukowej dwa razy w tygodniu były dyżury osób, u których konsultować się mogli piszący prace magisterskie o problematyce regionalnej. Z tej formy naukowej pomocy korzystało często wielu nauczycieli ze studiów zaocznych. Stacja zainicjowała też konkursy, do których stawać mogli ludzie piszący swoje wspomnienia. Między innymi taki konkurs ogłoszono w 1980 r. z okazji 35-lecia powstania PRL, oraz w 1983 z okazji 40-lecia PRL.

Uwagi końcowe

Pełniejszy obraz działalności Stacji Naukowej został przedstawiony w odrębnym, większym szkicu²¹. W niniejszej prezentacji starano się uwzględnić tylko niektóre, ważniejsze zakresy działalności. Jednakże i ta skrótna refleksja zaświadcza, iż nasza placówka badawcza, istniejąca 10 lat, swoimi licznymi inicjatywami na trwale wpisała się w społeczny ruch naukowy Kurpiowszczyzny. Nie ulega

²¹ S. Pajka, *Stacja Naukowa w Ostrołęce 1973–1984*, Warszawa 1985.

wątpliwości, że gdyby owe inicjatywy spotkały się z większym wsparciem ówczesnych władz województwa ostrołęckiego, to o wiele większe mogłyby być dokonania Stacji Naukowej. Przez cały czas istnienia placówki dawał się odczuwać chroniczny brak środków finansowych, tak potrzebnych do skuteczniejszego działania, co było wynikiem nierozumienia – szczególnie ze strony władz politycznych – wagi działań na polu kultury regionalnej. Kierując Stacją Naukową przez 10 lat, niejednokrotnie spotykałem się z próbami silnej ingerencji ówczesnego kierownictwa Komitetu Wojewódzkiego PZPR w działania Stacji. Mimo najprzeróżniejszych nacisków Stacja zachowała dużą samodzielność.

Stacja Naukowa – o czym przekonuje niniejszy szkic – miała sporo znaczących dokonań. Cieszyła się dobrą opinią w kierownictwie Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych. Tymczasem w połowie 1985 r. Egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Ostrołęce krytycznie oceniła działalność Stacji. Nakazem partyjnym zadekretowano utworzenie Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego. Jednocześnie na tejsze egzekutywie zabrakło merytorycznej dyskusji o działalności Stacji, o jej dokonaniach i trudnościach. A przecież ta skromna placówka naukowa mimo tak trudnych warunków, w jakich istniała, pełniła w naszym regionie rolę swoistej „Akademii Nauk”. Można zasadnie skonstatować, że to Stacja Naukowa uitorowała drogę do powstania szerszej, instytucjonalnej formy społecznego ruchu naukowego na Kurpiowszczyźnie. Cokolwiek by nie powiedzieć, to zgodzić się trzeba, że podwaliny do powstania Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chętnika położyła właśnie Stacja Naukowa. I patrząc z tej perspektywy też należy stwierdzić, że ta pierwsza placówka naukowa spełniła bezspornie bardzo ważną rolę kulturotwórczą w regionie kurpiowskim.